

Андрій Кокотюха

КОХАНКА З ПЛОЩІ РИНОК

Харків
«ФОЛІО»

**Львів, листопад 1914 року,
площа Ринок**

Їй знову погрожували.

Від початку місяця — втретє. Цього разу гнівними анонімними записками не обійшлося. Пізно вночі знадвору кинули у вікно спальні каменюку, брязнуло скло й розбудило капітана.

Платов завжди засинав відразу після любощів, Божена ж потім довго лежала з розплющеними очима, вдивлялася в темряву, збирала до купи рій думок і чекала, коли коханець захропе. Цю манеру проявив уже в їхню першу ніч разом. До того все відбувалося, як він сам жартома казав, кавалерійським наскоком. Хоч сам до кавалерії стосунку не мав, служив офіцером із особливих доручень при військовому генерал-губернаторі. На фронт не особливо рвався, представником армії-переможця чудово почувався у Львові, і, виходить, тут для нього війна скінчилася. У кожному разі, Антон Платов сам так думав і говорив їй кілька разів.

Божена нічого не знала про славний родовід, яким коханець почав похвалитися, щойно вони познайомилися. Їй вдалося привернути увагу офіцера, бо заговорила французькою. Російської не знала вона, польською не володів капітан, тож миттю побачив у ній близьку душу. Так сказав сам, щедро наливаючи шампанського. А вже після третього келиха говорив лише він. Божена слухала, кивала й дозволяла час від часу підливати собі, хоч вважала, аби не втратити контроль, ігристе вино їй теж могло розв'язати язика.

І не стримувала себе — кидала блискучому, підтягнутому, гладенько поголеному російському офіцерові шпичку: запитати б у вас, звідки взялося французьке шампанське на прийнятті. Тоді б йому довелося пояснити — не його клопіт дбати про напої та наїдки. Божена могла нагадати новому знайомому про пограбований склеп² у пасажі Міколяша³, до війни найкраще французьке шампанське продавалося там. Звісно, скаже у відповідь: грабували не офіцери, а солдати, за мародерство їх покарано. Але конфісковане вино, яке неотесана *солдатня* не встигла випити, назад не повернули, передали в розпорядження військового генерал-губернаторства⁴, тож вони все одно зараз п'ють крадене.

Ані цих, ані інших докорів капітан від своєї дами не почув. Натомість Божена слухала кавалера, дізнаючись про нього багато цікавих, як він вважав, речей. Передусім — про його пряме споріднення з династією тих самих Платових, рід яких тягнеться від знаменитого донського отамана⁵. Виявляється, причетність до славної військової династії не відкривала хлопчикам іншого шляху, крім військової кар'єри. Тому Антон Платов дістав капітанський чин незадовго до початку війни, фактично не побувавши на фронті, а від самого випуску

із кадетського корпусу опинившись при штабі в Петрограді. Він вважав це великим успіхом. Чесноти помітили швидко — так прозвучало з його вуст. Штабна робота й загалом тилова служба злочинно недооцінені тими, хто годує вошей в окопах і веде в атаку вояків.

— Розумієте, *мадемуазель* Божено, — розводився Платов, розмахуючи келихом, мов незграбний диригент оркестру — паличкою, — вони там, на передньому краї, злі на весь світ. Знаєте, чому? Бо не мають можливості приймати рішення, і це, я вважаю, правильно. Уявіть, якщо кожен командир на своєму окопному рівні почне наказувати солдатам сам. Погодьтеся, то буде не війна, не армія — хаос, хаос та анархія! Звичайно, всі хочуть наступати й швидко перемагати. Але ж наш ворог теж сильний, не враховувати того — злочин, військовий злочин, так-так! Штабних офіцерів не люблять, бо ми, бачте, маємо змогу пити шампанське, фліртувати з вродливими дамами, користатися плодами їхньої, як вважають окопники, перемоги. Вони не здатні зрозуміти, прийняти для себе, усвідомити: без штабів, без військового керівництва, без визначення їхніх стратегій з тактиками армійські частини вже давно відступили б до Петрограда й здали його під тиском кайзерівських військ⁶. Ви дивуєтесь, а це все — наше, посконне, російське, чорт забирай, *pardonnez-moi s'il vous plaît*. У нас дуже люблять лаяти своє. Чим смачніше ганиш — тим більший патріот. Якщо шпетиш постійно свій штаб, своє військове керівництво, зрештою — свого царя, одного разу програєш не лише війну. Програєш країну, ось так я скажу вам, *мадемуазель* Божено!

Зробившись коханцями, вони не перейшли на «ти». Платову подобалося демонструвати в такий спосіб свою повагу до жінки. Божені було все одно, як до неї звер-

тається капітан. Вона почала приймати його на всю ніч із суто практичних міркувань: із кінцем жовтня настали перші холоди.

Топити не було чим.

Божена Микульська у Львові народилася. Прожила тут двадцять вісім років. І на її пам'яті вперше в усьому місті за короткий час зникли всі запаси вугілля, дров та гасу. Це сталося трохи більше, ніж за місяць відтоді, як сюди зайшла російська армія. Містяни почали рубати дерева в парках, чого раніше ніхто собі не дозволяв. Адміністрація ж закривала на руйнування очі, радіючи хоч якійсь можливості вирішити проблему опалення без її втручання й допомоги. Божена мала у своєму помешканні п'єц, який не було чим топити. Почала замерзати, бо від природи була мерзлячкою, з ранньої осені змушена була виходити з дому в тепліших рукавичках.

Коханець під ковдрою на всю ніч — це тепло.

Платов же, здається, з іншого тіста. Щоки постійно рожеві, випромінюють тепло, тіло так само гаряче, мов жар, і він завжди спав голий, тоді як вона мусила вдягати теплу нічну сорочку до самих п'яток і насилу домовилася з коханцем, аби не наполягав, щоб роздягалася повністю.

Капітан же мав із цього приводу дивний пунктик. Якось Божена знайшла в його речах кілька фотознімків із оголеними та дуже символічно прикритими жінками. Роздивилася, знизала плечима, поклала на місце. Жодних висновків не зробила, сприймаючи подібне захоплення цілком нормальним для молодого тридцятирічного огира. Вона лиш переконалася: з такими хобі Платов навряд чи коли заведе собі нормальну родину. А якщо й заведе, то дружина має поводитися тихо, скромно, народжувати дітей одного за одним, сидіти

вдома та берегти сімейне вогнище. Сам же Платов не нагуляється ніколи.

Нехай.

Саме зараз, у своєму становищі, Божену Микульську все в коханцеві влаштувало. Включно зі способом життя й мислення. Власне — оцей самий спосіб життя й мислення їй дуже підходив.

Божена мешкала у вигідному, як показав час, місці: поруч із ратушею, на площі Ринок. Тут працювали в цілодобовому режимі, тож світло мало бути постійно. Й електрику давали не лише в те приміщення, мешканці довколишніх вулиць теж не сиділи в темряві. Це виглядало чи не єдиною перевагою окупаційного режиму для них.

Решту труднощів війни кожен долав для себе сам, як міг.

Божена знайшла вихід. Точно знала: не одна у Львові завела коханця-росіянина.

Звісно, є певний нюанс, але про це ліпше не думати. Часом їй здавалося: як не Платов, то інші його друзі-офіцери, особливо — *той* Зубов, здатні читати думки. Адже вони можуть частково відбиватися на лиці чи в очах.

І потім, мужчина поруч уночі — захист.

Коли нещодавно брязнуло скло, капітан миттю прокинувся, зіскочив з ліжка, як був, голий, кинувся до вікна, заволав назовні прокльони. Лаявся російською, щедро, на кілька колінець. Дозволяв собі таке й у ліжку, щиро вважаючи: жінку подібне має заводити, хоча зазвичай у спілкуванні про чистоту мови дбав і був сама галантність та делікатність. У центральній частині міста перебоїв із електрикою не було, але світла не вмикав. До темряви Божена призвичаїлася, і голий капітан біля

розбитого вікна навіть із огляду на драматизм ситуації виглядав доволі кумедно.

Нарешті, відчувши себе незатишно, Платов знайшов та натягнув шовковий халат, який сам сюди приніс, вимінявши на Краківському базарі, куди зголоднілі заможні колись городяни виносили все цінне, але не потрібне тепер, на продаж чи, що вдавалося частіше, обмін. Ставши посеред спальні у войовничу позицію, коханець тупав босою ногою по холодній підлозі, грозив просто зранку піти до Зубова й змусити його вжити, нарешті, заходів. Бо погрози вірнопідданим Його Імператорської Величності, якою стала дама Микульська, — це замах на корону, не інакше. Божену цькують вороги й напевне виконують наказ австрійської розвідки. Це називається порушенням стабільності в тилу, підбурює нових підданих Російської імперії проти їхньої нової держави, нарешті — хуліганством, із яким мусить боротися поліція.

Божена заспокоїла Платова, переключила на іншу, нагальнішу проблему: вікно без скла, за ним — зимний листопад, опалювати без того нічим, а тут взагалі холод собачий. Погодившись, коханець увімкнув світло, обережно витяг скалки з рами, сам дбайливо зібрав небезпечні гостряки з підлоги, викинув усе це назовні, на брук хідника, потім старанно закрив порожнину диванними подушками, закріпивши зсередини щіткою з великим держакком, аби трималися краще. Винахідливість Божена оцінила, на позір хистка споруда якось протрималася до ранку, а потім капітан десь роздобув скляра й нову шибу. Щоправда, вітражну, вона вирізняла її вікно від решти, що виходили на площу, але не ті часи, коли крутять носом. Добре, хоч так, сама б вона ніколи не знайшла ані скла, ані майстра.

Хоча...

Була б сама — їй би не погрожували й не кидали каміння серед ночі.

Відтоді минуло три дні, й тепер Божена Микульська чекала іншого гостя. Дозволила собі такий ризик, бо Антон Платов терміново відбув із штабом до Перемишля. Не до самого, ближче до фронту, лінія оборони проходила там, і дозволені для друку російські та польські газети щодня писали про скоре взяття стратегічно важливого міста. Божена знала й те, про що не напишуть газети, принаймні — зараз, поки Перемишль не взятий.

Їй дуже важливо було дочекатися повернення коханця.

Балакучий, хвалькуватий, він не забариться — прибіжить. Знав, відрядження буде тривалим, постарвся й роздобув десь для неї вугілля та дров, не з порубаних дерев, тих, котрі постачалися централізовано, для потреб регулярної армії. Грійтеся, *мадемуазель* Божено, поки я не повернуся у ваші обійми. Не сумуйте, ніхто не скривдить.

Бомкнув настінний годинник.

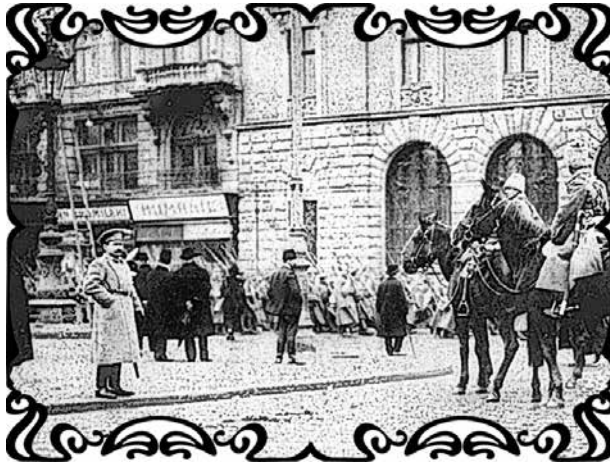
Майже одразу, в унісон йому, подзвонили.

Той, на кого чекала, чомусь прийшов раніше.

Ризиковано.

У передпокої світла не було, тож вона запалила велику свічку, взяла підсвічник, старий, важкий, бронзовий, лишився від бабусі.

Пішла до дверей.

Розділ перший КЛИМЕНТІЙ КОШОВИЙ, МАЗЕПИНЕЦЬ

Перетворитися на худобину можна швидко.

Клим мав такий досвід, провівши на початку тридцять першого року життя тиждень у казематі «Косого капоніра»⁷. Тепер, опинившись в одиночній камері Бригідок⁸, він пригадав свою радість у день звільнення. Радів не з того, що виходить на волю, а принесеним наглядачем у камеру тазу, кувалду із гарячою водою та бритви. Поки в'язень голів тижневу щетину, тюремник стояв над ним стовпом. Нічого не сказав, Кошовий сам розумів: не зводить очей із нього, аби раптом не спробував перерізати собі вени чи полоснути по горлу. Подібні випадки серед політичних у тюрмі траплялися. Але то була швидше наочна демонстрація пильності. Бо Клим був свідомий: просто так привести себе в порядок не дозволять, інакше зробили б це раніше. Коли вже наважилися видати бритву, хай тупеньку, це значить — довіряють, не чекають жодних нерозумних вибірків.

Навіть якщо ведуть на скорий суд та дадуть зголити щетину, все краще, ніж сидіти отак.

За добу після того Климентій Назарович Кошовий їхав у вагоні другого класу з Києва до Львова. З однієї держави — в іншу. Аби у свої тридцять почати життя з чистого аркуша. Вертатися до рідного міста у найближчій перспективі йому не світило, інакше — новий арешт. І напевне — суд та заслання. Пощастить, якщо не відправлять на каторгу.

Тоді, шість років тому, спекотного літа він не міг подумати, що знову опиниться за ґратами і знову — за звинуваченням у мазепинстві⁹.

У Києві царська охранка взяла Кошового на замітку, бо він, молодий, але вже досить відомий та успішний адвокат, син не менш відомого й шанованого правника Назара Григоровича Кошового, взявся захищати кількох *малоросів*. Після заборони друкувати книги, газети й журнали українською мовою вони облаштували підпільну друкарню й заходилися видавати зовсім безневинні, на Климове переконання, книжечки на дешевому папері. Жодних політичних прокламацій, декларацій та ідей. Лише просвітницька література: абетка, народні оповідки, віршики для дітей, публікації для дорослих. Усе стосується передусім царини культури та народознавства, а не закликає на руйнування основ Російської імперії.

Тим не менше, друкарів назвали мазепинцями та почали клеїти ледь не державну зраду. Прокурор наполягав: малоросам цілком вистачає дозволених видань на кшталт «Украинской жизни»¹⁰ та інших, у яких уживається російська мова. За його словами, в Київській губернії всі письменні володіють російською. Тому

друк будь-чого іншими мовами, зокрема *малоросійською*, є проявом сепаратизму. Кошовий у якийсь момент надто захопився, відчув — прокурор слабне, знаходить усе менше й менше аргументів. Обвинувачені ж за його порадою взялися наголошувати на вірнопідданстві, виправдовуючи свою діяльність намірами займатися просвітництвом передусім на селах, де прості люди не мають доступу до тих друкованих видань, котрі поширюються у великих та малих містах.

Усе йшло добре. Але один із підзахисних раптом завив відкритий протест проти утисків усього українського, категорично відкидаючи визначення «малоросійський». Потім сказав Кошовому в очі: набридло викручуватися, тримати дулю в кишені, за переконання піде на плаху. Спинити це Клим не міг, довелося міняти тактику, та зробив лиш гірше. Дуже скоро сам опинився за ґратами, його теж назвали спільником мазепинців, а отже, таким самим зрадником інтересів держави. Кошовий відмовився це визнавати — і слідчий почав пристрасний допит.

Тоді він захопився, підслідний сильно вдарився головою об муровану стіну, перед очима все попливло, ледь не знудило, а коли спробував підвестися — дістав удруге, тепер уже спрямовано. Втратив свідомість на короткий час, очуняв, коли на голову вилили холодну воду з графина, наступної миті почув наказ припинити свинство. Над ним стояв жандармський офіцер, котрий назвався поручиком Зубовим, вибачився за нестриманість слідчого, хоча додав: чудово розуміє його гнів, адже той — переконаний монархіст, державник і ненавидить зрадників. Климіві навіть із розбитою головою стало клепки усвідомити: тут граються в доброго та

злого. Але поговорив із поручиком, спробував пояснити тому свою позицію, у відповідь почув щире у своїй засмученості резюме:

— Жаль, що ми не зрозуміли один одного, пане адвокат, — після чого звелів відправити його в камеру.

Надалі не били, лиш тиснули морально. Поручик Зубов бачився з ним ще кілька разів, сидів на допиті й мовчав, іноді щось черкав олівцем у своєму записнику. Вже тоді у Клима почало смикатися праве віко, нервовий тик став наслідком легкого струсу мозку. Несподівано вийшовши на волю завдяки неймовірним батьковим старанням, він думав — з часом усе пройде. Але не минулося, набута в тюрмі фізична вада лишилася назавжди. Хіба в спокійній обстановці, коли не було стресів та великого нервового напруження, тик майже не давав про себе знати.

Останній рік не рахується.

Втративши минулої зими, перед самим весіллям, свою наречену Барбару, яка стала фінальною з череди жертв маніяка, прозваного Різником із Городоцької, він занурився в страшну депресію. Кілька днів після похорону люто пив, чого раніше собі ніколи не дозволяв. Потім зупинився, допомогло втручання Магди Богданович, бо її та історія зачепила аж зовсім із несподіваного боку: Клим дізнався про деякі таємниці з її життя, котрі вдові начальника кримінальної поліції Львова вдалося приховати навіть від чоловіка, коли той ще був живим.

До того моменту стосунки між Кошовим та Магдою були хисткими та не завжди рівними. Ця впливова молода особа була серед тих, із ким Клим познайомився в перший день свого перебування у Львові. Не можна сказати — подружився. За шість років справжніх друзів,

ЗМІСТ

<i>Львів, листопад 1914 року, площа Ринок</i>	5
<i>Розділ перший. Климентій Кошовий, мазепинець</i>	12
<i>Розділ другий. Старий недобрий знайомий.</i>	27
<i>Розділ третій. Справа кривава й делікатна.</i>	34
<i>Розділ четвертий. Клопоти на волі</i>	47
<i>Розділ п'ятий. Перший свідок і чоловічі капці</i>	57
<i>Розділ шостий. Таланти маленької панни</i>	73
<i>Розділ сьомий. Вісник смерті</i>	87
<i>Розділ восьмий. Крізь шпарку в стіні</i>	103
<i>Розділ дев'ятий. Особисті рахунки в сутінках</i>	124
<i>Розділ десятий. «Це револьвер, пане Цезарю!»</i>	138
<i>Розділ одинадцятий. Гиря Краківський</i>	150
<i>Розділ дванадцятий. Комендантська година</i>	167
<i>Розділ тринадцятий. «Боже, вони рожеві...»</i>	176
<i>Розділ чотирнадцятий. Дещо про облогу Перемишля.</i>	195
<i>Розділ п'ятнадцятий. Офіцерська честь</i>	207
<i>Розділ шістнадцятий. Лікарська таємниця.</i>	220
<i>Розділ сімнадцятий. Вечера на п'ять персон</i>	237
<i>Розділ вісімнадцятий. Розчарований убивця</i>	255
<i>Львів, червень 1916 року.</i>	269
<i>Коментарі</i>	276
<i>Література</i>	281